

Osman Nuri Ergin: Cumhuriyet Döneminin İlk Şehir Tarihçisi

Abdullah Taha İMAMOĞLU*

Giriş

İSTANBUL BELEDİYESİ'NDE uzun yıllar memurluk, başkâtiplik, şube müdür-lüğü, mümeyyizlik ve mektupçuluk yapan Osman Nuri Bey, aynı zamanda İs-tanbul Belediye Arşivi'nin de kurucusudur. Türkiye'deki beledi örgütlerin ve be-le-diye hizmetlerinin tarihini yazan ilk müellif olmasının yanı sıra, şehir ve bele-diye tarihi alanında yazdığı eserler hâlâ önemini korumaktadır. İsmail Kara'ya göre belediyecilik, şehirleşme, imar, maarif, idare ve kurumlar tarihi ve İstanbul üzerine herhangi bir araştırmaya koyulacak herkesin müracaat kaynağı olmak durumunda bulunan Osman Nuri Ergin eserlerini, şahsî tecrübeler, hususî bil-gi ve belgeler, kanunî düzenleme ve yazışmalara dayanarak ortaya koymuştur.¹ Osman Nuri Bey İstanbul sokaklarının isimlendirilmesinde ve ilk ilmi nüfus sa-yımında etkin bir rol almış ve belediye matbaası ve kütüphanesinin kurulma-sında da ön ayak olmuştur. 15.000 sayfayı aşan çalışmaları ve çoğu yazma olan 11.000 cilt kitaplığıyla son dönem Türk düşünce tarihinin ilginç ve renkli sima-larından birisidir.

Bu kısa değerlendirme yazısında, Osman Nuri Ergin'in hayatı ve ilmî şahsi-yeti hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, neşredilmeyenler de dahil olmak üzere, şehircilik tarihi ile ilgili çalışmaları kısaca tanıtılacaktır. Daha sonra Cumhuriyet döneminin ilk şehircilik tarihi olan *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışâfı* adlı kitabının içeriğiyle ilgili kısa bir değerlendirme ve özet yapılacak, muhtelif dergilerde yazdığı yazıların bir bibliyografyası verilecektir.

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Bölümü Yüksek Lisans Mezunlu.

1 İsmail Kara, "Bir Zihniyetin Temsilcisi Olarak Osman Nuri Ergin", *Tarih ve Toplum*, 2001, sy. 211, s. 16-20.

Hayatı ve İlmî Şahsiyeti

1883 yılında Malatya'nın İmrin köyünde dünyaya gelen Osman Nuri Bey köyünde bir süre çobanlık yaptı. Babası tahsil görmesini istediği için 1892 yılında İstanbul'a geldi. Eğitim gördüğü okullar; -sırasıyla- Zeyrek Rüştîyesi'nin birinci sınıf ihtiyatı, Numûne-i Mekteb-i Osmânî ve Mahmudiye Rüştîyesi'dir. 1893 yılında Darüşşafaka'ya kaydoldu ve 1901 yılında da mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Şehremaneti'nde memur olarak çalışmaya başladı. 1901-1904 yılları arasında arkadaşı Ebül'ulâ Mardin ile birlikte Çarşambalı Hacı Ahmed Efendi'den medrese dersleri aldı. 1904 yılında kaydolduğu Darülfünun'un Edebiyat bölümünden 1907 yılında mezun oldu. 1910 yıllarına doğru memuriyetinin yanı sıra gece mekteplerinde öğretmenlik yaptı. Resmî vazifesinin dışında; öğretmenlik, yazarlık, kütüphanecilik ve matbaacılıkla meşgul oldu. 1947 Temmuzunda yaş haddinden dolayı, İstanbul vilayet mektupçuluğu görevinden emekli oldu. 1956 yılına kadar eğitim faaliyetlerini sürdüren Ergin, 1961 senesinde hayata veda etti.²

Osman Nuri Bey'in, İslamiyet'le laiklik arasında yakınlık kurmaya çalışması ve 1940'lı yıllarda laik demokrasiyi savunması, sivil yapılanmaya önem vermesinin bir tezahürü sayılabilecek belediye tarihiyle alakalı eserleri, ansiklopedist tavrı ve eserlerinde ara sıra kendisini hissettiren pozitif tarih yazıcılığı ve müessese/medeniyet perspektifli tarih anlayışı ile özgün bir yerde durduğu şüphesizdir. Döneminin meşhur simalarından Abdülaziz Mecdi Tolun, Babanzâde Ahmed Naim, Muallim Cevdet İnançalp, Elmalılı Hamdi Yazır, İsmail Fennî Ertuğrul ve Mehmed Âkif Ersoy ile yakın teması vardı. Öte yandan "Beyazıt Kültür Çevresi" olarak da nitelendirilen ve ismini zikredemeyeceğimiz birçok kişinin dahil olduğu sohbetlerden hem istifade etti hem de bu çevrenin aktif bir üyesi oldu.³

En nihayetinde Ergin'in şu ifadeleri, eserlerinin daha iyi anlaşılması için dikkat çekici olsa gerektir:

Bizim âlimlerimizden Şark kültürünü almış olanlar, Şarkın en geri nazariyelerini; Garp kültürünü edinmiş bulunanlar da Garbın bize en aykırı gelen fikirle-

2 Hayatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Süheyl Ünver, "Osman Ergin, Çalışma Hayatı ve Eserleri: 1883-1961", *TTK Belleten*, 1962, c. XXVI, sy. 101, s. 163-179; Ahmed Güner Sayar, "Ergin, Osman Nuri", *DİA*, c. XI, s. 297-298; Selahattin Yıldırım, *Osman Nuri Ergin Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üstüne Seçmeler*, İstanbul: TC Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği, 1987, s. 16-17, (s. 27'de geniş bir bibliyografya vardır); Osman Nuri Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, Ahmed Nezih Galitekin (haz.), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995, c. I, s. 11-14.

3 Düşünce dünyası için bkz. Kara, "Bir Zihniyetin Temsilcisi Olarak Osman Nuri Ergin"; Sayar, "Ergin, Osman Nuri", *DİA*, c. XI, s. 297, Selahattin Yıldırım, *Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üstüne Seçmeler*, s. 17-18, 25-26.

rini aynen tercüme ve ıktıbastan başka bir şey yapmıyor, hep (say-i ekal) kanununa göre gidiyorlar; çoğu mahallî, millî, mukayeseli ve orijinal bir tetkike ya-naşmıyorlar.⁴

Şehircilik Tarihiyle İlgili Yayımlanmış Kitapları

1. *İstanbul müessesât-ı Hayriye-i sıhhiyesi*, İstanbul: Garoyan Matbaası, 1912, 300 s.
2. *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, 5 cilt, İstanbul, 1330-1338. Eserin içeriği şu şekildedir: 1. cilt: Tarih-i Teşkilât-ı Belediye, 1776 s., İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1922. Batı'da ve İslam dünyasında belediyelerin tarihi ve Osmanlılarda belediye hizmetlerinin teşkilat yapısı anlatılmıştır. 2. cilt: Kavanin, Nizamât ve Talimat-ı Belediye, 768 s. İstanbul: Garoyan Matbaası, 1914. 3. cilt: İmtiyazat ve Mukavelât-ı Belediye, 876 s., İstanbul: Garoyan Matbaası, 1914. 4. cilt: Kavanin, Nizamât ve Talimat-ı Sıhhiye-i Belediye, 658 s., İstanbul: Garoyan Matbaası, 1915. 5. cilt: Evamir ve Mukarrerat-ı Belediye, 1166 s., İstanbul: Garoyan Matbaası, 1919. (Bu eser dolayısıyla muharrir, hükümetçe Maarif nişanı, Şehremanetince nakdî mükâfat ve Cemiyeti Umumiye-i Belediyece takdirname verilmiştir.) Dr. Azmi Özcan ve Dr. Tufan Buzpınar'ın danışmanlığında bir heyet tarafından yayıma hazırlanmış ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları arasından 1995 yılında 4722 sayfa halinde 8 cilt olarak basılmıştır. Eserin 9. cildi 393 sayfadan müteşekkil kapsamlı bir indekstir.⁵
3. *Muhtasar Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, İstanbul, 1921, 512 s.. İstanbul Evkâf Matbaası'nda basılmış, lakin 1924 yılında adı *Küçük Mecelle-i Umûr-ı Belediye* olarak değiştirilmiştir. Ergin, eserinin baş tarafında şu bilgileri vermektedir: "İki senede üç defa neşredilerek içindekilerin tekrar gözden geçirilmiş haliyle yeniden basılmıştır. Eser, belediyelerin ihtiyaçları gözetilerek daha uygun bir şekle sokulmuştur. Bu mütalaa ile baş tarafındaki tarihî kısım biraz daha genişletilmiş ve değiştirilmiştir. Daha önceki baskıda zikredilen kanun ve talimatlardan bugün geçerli olmayanlar kaldırılmıştır. Esere, belediyeler için daha gerekli olan intihab-ı mebusân kanunu eklenmiştir."⁶

4 Hüseyin Kâzım Kadri, *İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslâm Hukukuna Göre İzahı*, Osman Ergin (yay.), İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, 1949, s. ii.

5 Bu araştırmamız esnasında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nde Yavuz Arçıt koleksiyonunda 353.2 ERG.M nolu nüshanın Osman Nuri Ergin tarafından Yavuz Arçıt'a ithafen imzalanmış olduğunu tespit ettik.

6 Osman Ergin, *Küçük Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, 3. baskı, İstanbul: Evkât-ı İslamiye Matbaası, 1340-1342, s. 3-4.

4. *Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu, Tâlimat ve Târifeleri*, İstanbul: İstanbul Şehremaneti Matbaası, 1924, 384 s.
5. *İstanbul Şehreminleri*, İstanbul: İstanbul Şehremaneti Matbaası, 1927. 1854-1927 yılları arasında İstanbul'da belediye başkanlığı yapan kişilerin biyografileriyle gerçekleştirdikleri hizmetleri anlatan eser, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye'nin* zeyli sayılır. Ahmed Nezih Galitekin tarafından tekrar yayıma hazırlanan bu eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları arasından 1996 yılında 620 sayfa halinde büyük boy kuşe kağıda basılarak yayımlanmıştır. Galitekin, eseri notlandırarak zenginleştirmiştir.
6. *Beledî Bilgiler*, İstanbul: Hamit Bey Matbaası, 1932, 260 s. Bu eser, Polis Meslek Mektebinde 1930-1936 yılları arasında devam eden tedrisat neticesinde oluşmuştur. Eser, üç senede iki kez neşredilmiştir.⁷
7. *Cumhuriyet ve İstanbul Mahallî İdaresi*, İstanbul: İstanbul Cumhuriyet Matbaası, 1933, 123 s. *İstanbul Belediye Mecmuası'nın* 109-110 sayılı nüshalarında çıktıktan sonra ayrıca kitap olarak basılmıştır. Yazar, kitabın önsözünde kitabını telif etme sebebini şöyle dile getirmektedir: "Cumhuriyet gençlerine eski ve yeni idareler arasındaki farkları göstermek ve ileride Cumhuriyetin feyizli ve şerefli tarihini yazacaklara vesikalar ve me hazlar hazırlamış olmak maksadıyla İstanbul Belediyesi ve Hususî İdare-since geçen on sene içinde yapılmış olan şeyler hakkında kısaca izahat vereceğiz."⁸
8. *İstanbul Şehri Rehberi*, İstanbul: İstanbul Cumhuriyet Matbaası, 1934. İlk nüfus sayımına karar verildiğinde beş ay gibi kısa bir zamanda 6214 so-kağa isim veren Ergin, İstanbul'un ayrılmış olduğu 34 nahiyenin renkli haritalarını, alfabe sırası ile sokak ve cadde isimlerini zikretmiştir. Ayrıca şehir hakkında tarihî, idarî ve istatistikî malumat vermektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları arasından tekrar yayımlanan bu esere kitabın orijinal baskısındaki haritalara ek olarak günümüz İstanbul'unun haritası da ilave edilmiştir.
9. *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişâfı*, İstanbul, 1936. Makalemizin konu-sunu bu eserin tanıtımı teşkil ettiğinden kitapla ilgili bilgilendirmeler ye-ri geldiğinde zikredilecektir.
10. *İstanbul'da İmar ve İskân Hareketleri*, İstanbul: Eminönü Halkevi Dil, Ta-rih ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı, 1938, 62 s.
11. *Türk Şehirlerinde İmarat Sistemi*, İstanbul, 1939. Bu araştırma; daha ön-ce, *Siyasî İlimler* dergisinin 88-89-90. ve 91. sayılarında yayımlanmıştır.

7 Osman Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişâfı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1936, s. 1.

8 Osman Ergin, *Cumhuriyet ve İstanbul Mahalli İdaresi*, İstanbul: Türk Anonim Şirketi, 1938, s. 1.

Daha sonra da kitap halinde bastırılmıştır. Ergin bu eserini şöyle tanıtmaktadır: “Vakıf ile ilgili araştırmalar ya dini ya da kanuni yönden ortaya konulmuştur. Vakfın belediyeçilik ve imarcılık cephesi nedense hiç bahis konusu edilmemiştir ve hatıra da gelmemiştir. Vakfın bilhassa Osmanlı idare teşkilatında ferdiyet üzerine kurulmuş geniş bir belediyeçilik cephesi bulunduğunu ilk önce ben ortaya atmıştım. Bu konu daha evvel Beynelmîl Şehirler Birliği’nin İstanbul Belediyesi’nden istemesi üzerine tarafımdan yazılıp bu birliğin 1932’de Londra’da toplanan beşinci kongresi dolayısı ile çıkan eserin 366-372. sayfaları arasında üç sütun üzerine Fransızca, Almanca ve İngilizce neşrolunmuştur.”⁹

12. *Fâtih İmaretî Vakfı*, İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası, 1945. İstanbul’un fethinin 500. yıldönümü kutlamaları vesilesiyle yayımlanmıştır. Eserin başında dönemin vali ve belediye başkanı Dr. Lütfi Kırdar tarafından yazılan bir sunuş yazısı mevcuttur. Ayrıca eserin içerisinde Fatih’in vakfiyesinin tıpkıbasımı vardır.
13. *Türk Tarihinde Evkaf, Belediye ve Patrikhaneler* adlı kitabı ayrı bir eser olmayıp *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişâfı* adlı kitabın ismi değiştirilerek tekrar yayımlanmış halidir.
14. *Belediye Rehberine Göre Eski ve Yeni Sokak, Mahalle İrtibatı*, Osman Ergin (der.), ts. 228 sayfadan ibaret olan bu eser teksir olarak hazırlanmıştır.¹⁰
15. M.E.B. tarafından yayımlanan *İslâm Ansiklopedisi*’nde “Bedestan (Bazzâzistân)”, c. II, s. 440-442, “Bend (Band)”, c. II, s. 513-515, “Çarşı”, c. III, s. 360-362 maddelerini de kaleme almıştır.

Şehircilik Tarihi İle İlgili Yayımlanmamış Kitapları

1. *Türkiye’de Hanlar ve Kervansaraylar*.
2. *İstanbul Vilayeti İdare Coğrafyası*. İstanbul hakkında coğrafi, tarihî, beledi ve istatistikî malumatı içermektedir. Eski vilayet salnamelerine benzerdir. Dahiliye Vekâletinin emriyle yazılmıştır. Ergin bu eserinin, Vilayet hususî idaresince basılacağını haber vermekteyse de eser ne yazık ki basılamamıştır.
3. *Fetihten Sonra İstanbul’da Kurulan Vakıf-Vergi Sistemi*.¹¹
4. *Fatih Sultan Mehmet II zamanında İstanbul Beldesi ve Belediye İdaresi*.
5. *Tarihi fethi Kostantiniye*. meşhur Türk âlimi İbn Kemal’in bu addaki ri-salesinin faksimilesi ve Osmanlıcadan günümüz Türkçesine çevrilen şeklidir.

9 Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1939, s. 3-4.

10 Safiye Özkan ve Ebru Akçeken (haz.), *Atatürk Kitaplığı İstanbul Kitapları Katalogu*, İstanbul 1994.

11 Sayar, “Ergin, Osman Nuri” *DİA*, c. XI, s. 297-298.

6. *İstanbul Nasıl Türkleştirildi? Fetih'ten Kanunî Sultan Süleyman Devrinin Sonuna Kadar İstanbul'da Yapılan İmaretler ve Kurulan Mahalleler.*
7. *İstanbul'da Beş Asır İçinde Kurulan İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri, (Türkiye Maarif Tarihi'nin altıncı cildidir.)*¹²
8. *Beledi mevzular. İstanbul Belediye Mecmuası'nda neşrolunan muhtelif makalelerden oluşmuştur.*
9. *İstanbul Mektepleri ve Hars Müesseseleri.* 1775-1932 yılları arasında İstanbul'da açılan ve yapılan dinî, askerî, mülkî ve meslekî mekteplerden; eski Darülfünun'dan; kütüphaneler, müzeler, rasathaneler ve matbaalar gibi hars müesseselerinden bahseder. 200 sayfalık bir maarif tarihçesidir. Ergin, bu eserin İstanbul Maarif İdaresince basılmasını talep etmektedir.
10. *Salnameler, Nevşaller ve Takvimler.* Ergin hazırladığı bu çalışmayı şöyle tanıtmaktadır: "1846'dan beri İstanbul'da ve vilayetlerde basılmış olan resmî salnamelerde yine buralarda hususî surette çıkarılmış bulunan bu türlü tarihî, içtimaî, sıhî, edebî ve ihsâî eserlerden bahseder. Bunların senelerini, sayılarını, basıldıkları yerleri kaydettiği gibi içindeki bahislerin en mühimlerini de haber verir bir rehberdir."
11. *İstanbul'un Mahalleleri, Meşhur Semtleri ve Abideler.* Ergin senelerden beri bu eser üzerinde çalıştığını, basılma imkanı bulduğu takdirde de tamamlanacağını ifade etmektedir.¹³

Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişâfı: Özet ve Değerlendirme

Eser Ergin'in 1935 yılında vermiş olduğu üç konferansın metinlerinin kitap haline getirilmesinden oluşmuştur. Ergin, "Matbuat Umum Müdürlüğü'nün emri ile yapıldığını tahmin ettiğimiz hulasası *L'origine de la municipalitee en Turquie* adı altında Ankara gazetesi ile [gazetesinde] Fransızca neşredilip bu yabancı dil vasıtası ile garp ilim âleminin istifadesine arz olunmuştu."¹⁴ diyerek, eserinin Batı dünyasında da ilgi gördüğünü ifade etmiştir. Bu eserin az zamanda nüshaları tükenmiş olduğu için içindekileri daha iyi ifade maksadı ile adı *Türk Tarihinde Evkaf, Belediye ve Patrikhaneler*'e çevrilerek ve neşrinden sonra hakkında yazılan tenkitler ve mütalaalar da eklenerek 1937'de ikinci defa aynen bastırılmıştır.¹⁵ Bu eserin sonunda Hakkı Süha Gezgin'in 16 Mart 1937 tarihli ve 1006 sayılı *Vakit* gazetesinde neşrettiği değerlendirme yazısı, *Kurun*

12 Osman Ergin, *Fatih İmareti Vakfıyesi*, İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası, 1945, s. 70.

13 Eserlerinin geniş bir listesi bkz. Ergin, *Cumhuriyet ve İstanbul Mahalli İdaresi*, s. 121-123, *Beledi Bilgiler*, İstanbul: Hamit Bey Matbaası, 1932, s. 261; Ergin, *İstanbul Şehrininleri*; Sayar, "Ergin, Osman Nuri", *DİA*, c. XI, s. 297-298; Yıldırım, *Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üstüne Seçmeler*, s. 19-24 ve 28.

14 Ergin, *Türk Şehirlerinde İmarat Sistemi*, s. 3-4.

15 Ergin, *Türk Şehirlerinde İmarat Sistemi*, s. 3-4.

muharrirlerinden Niyazi Ahmed'in *Kurun* ilavesi ile neşrettiği değerlendirme yazısı, İ.Ü. Sosyoloji Profesörü Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun *Siyasî İlimler Mecmuası*'nda neşrettiği değerlendirme yazısı, İstanbul Patrikhanesi tarafından çıkarılan *Ortodoksya Mecmuası*'nın 1 İkinci kânun 1937 tarihli nüshasındaki Helyopolis Metropolitisi Yenadyos tarafından kaleme alınan değerlendirme yazısı ve Osman Ergin'in bu değerlendirmeye karşılık verdiği kısa bir cevaptan oluşmaktadır.¹⁶ Eser; önsöz, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Ayrıca eserin sonuna konu ve isim dizinleri eklenerek eserden istifade kolaylaştırılmıştır. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. Dr. F. Neumark'ın önsözü ile başlayan eser, komün bilgisi serbest konferansları doğrultusunda sunulmuştur. Birinci kısımda İslamların, ikinci kısımda ise İslam olmayanların belediye hizmetlerinden bahsedilmiştir.

Ergin eserin giriş kısmında, belediyeçiliğin Cumhuriyet dönemindeki tarihî gelişimini şu şekilde ortaya koymaktadır:

Belediyeçilik, Cumhuriyet devrinde ilk önce 1930 yılında muhtasar bir şekilde meslek dersi olarak İstanbul Polis Mektebine girmiştir. Daha sonra idare hukuku derslerinin içerisinde anlatılarak Mülkiye Mektebi müfredatına kaydırılmıştır. 1936 yılında da İstanbul Üniversitesi İktisadiyat Enstitüsü Belediyeçilik Kürsüsünün kurulması ile ayrı bir uzmanlık alanı haline gelmiştir (s. 1).

Enstitünün kendisinden şehircilik alanında bir konferans vermesini talep etmesi üzerine Ergin 1935 yılında bu konferansı vermiş ve konferans daha sonradan kitaplaştırılmıştır. Osman Nuri Bey'in ifadesiyle; bu konferans metni, belediyeçiliğin genel tarihî ve cihanşümül inkişafından ziyade Türk belediyeçiliğinin yalnız Osmanlılar devrine münhasır kılınmıştır (s. 2).

1. Bölüm: Şehircilikte Ferdîyet Sistemi (Cite)

Ergin birinci bölümü, beş alt başlığa ayırmıştır. Birinci başlıkta, ferdin şehir tarihindeki yeri ve önemi üzerinde durmuş, fertlerin meydana getirdiği müesseseleri zikrederek zaman zaman konuyu zenginleştirmeyi de ihmal etmemiştir. Tam bu noktada Ergin'in yazım üslubunun "ansiklopedist" bir tavırla özdeşleştiğini de zikretmeden geçemeyiz.¹⁷

Birinci başlık "Ferdî Hizmetler ve Ferdî Müesseseler"dir. Osmanlı Türklerinin Tanzimat öncesi belediye sisteminin ikili bir mahiyet arz ettiğine kısaca de-

16 Osman Ergin, *Türk İmar Tarihinde Vakıflar, Belediyeler ve Patrikhaneler*, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1944, xii+64 s.

17 Kültür müesseseleri olarak tanımladığı tekkeleri zikrederken musiki aletlerinden bahsetmesi (s. 11), aletlerin kutsiyetine geçerek konuyla alakalı fıkra anlatması (s. 12), aletlerin kutsiyetinden sancağın kutsiyetine geçip Ziya Gökalp'ın fikirleriyle konuyu zenginleştirmesi (s. 15-16), oradan da Okçular ve Pehlivanlar tekkesine (s. 18 ve 20), daha sonra da cüzzamlılar tekkesine geçerek konuyu tamamlaması (s. 20), zabıta vakalarından bahsederken *külhanbeyi* tabirinin açıklamasını yapması (s. 31) bu durumun örneklerinden yalnızca bir kaçıdır.

ğınerek hükümetin bu dönemde belediye işlerini üzerine almadığını, bu işleri görmekte tebaasını serbest bıraktığını ve serbest bıraktığı tebaasını İslam olan ve olmayan şeklinde iki kısma ayırarak İslamların belediye işlerini ferde, İslam olmayanlarınkini cemaate gördürdüğünü vurgulamaktadır (s. 5). Ergin, bu alt başlıkta Osmanlı Devleti'nde fertlerin yaptığı hizmetleri teker teker sıralamıştır. Bunlar kısaca:

- a. Suyun şehirlere getirilmesi (s. 7).
- b. Medreseler, sıbyan mektepleri ve kütüphaneler.
- c. Hankah ve tekkeler (s. 11).
- d. Hastaneler (s. 21).
- e. Tabhaneler ve hân-ı sebiller (s. 22).
- f. İmaretler (s. 23-24).
- g. Namazgâh, çayır ve koru gibi umumî gezinti yerleri (s. 25-26).
- h. Yerlere tükürenlerin arkasından gezerek tükürüğün üzerine kül serpmek (s. 26-27).
- i. Avarız akçesi denilen yardım sandıkları ve ehven faizli ikraz müesseseleri (s. 27).
- k. Temizlik ve aydınlık işleri, şehir ve kasabaları su baskınlarından koruyan köprüler, lağım ve kaldırım işleri (s. 30-32).

Bu bölümün ikinci alt başlığı “Ferdiyetin Eseri: İmaret Medeniyet = Cite”dir. Genel belediye tarihinde kullanılan ve Yunanlıların icadı olan “cite”nin tanımını yaparak Türklerdeki umran ve medeniyet anlayışıyla mukayese eden Ergin, “cite”nin dilimizdeki karşılığının “Medine” veya “belde” olduğunu söylemektedir (s. 34). Bu bağlamda Medine’ye hicret eden Hz. Muhammed’in Arabistan’da şehrin etrafına ilk sur imar eden, mabet, hükümet dairesi ve ikâmetgâh amacıyla mescit yapan olması bakımından da Araplara ilk önce medeniyeti öğreten kişi olduğunu vurgulamaktadır (s. 35-36). Batılılardaki “cite”nin Araplardaki karşılığı “Medine”, Türklerdeki karşılığı ise “imaret”tir diyerek, birinci kısımda birçoğu zikredilen cami, bimarhane, tabhane, aşhane, medrese, kütüphane, kervansaray, hamam, han, tekke, mektep, umumî hela gibi yapıların hepsinin “imaret” kavramının kapsamına girdiğini ifade etmekte, “imaret”in medeniyet ile aynı anlamda olduğuna vurgu yapmaktadır (s. 38). Eserde Gebze’deki Çoban Mustafa Paşa imareti bütün imaretler için bir örnek seçilmiş ve bu örnekten hareketle imaretler hakkında okuyucular için bir çerçeve çizilmiştir (s. 39-42). Tarihî süreç içerisinde “imaret” kavramının gitgide daraldığını ve sadece insanların karnının doyduğu bir mekan olarak anılmaya başladığını bildirmektedir (s. 44). “İmaret” ile “cite”yi mukayese eden müellif, Türkleri imarcı millet olarak görmeyen Batılıların, Bizanslıların yaptığı Ayasofya’nın etrafında imaret adına inşa edilen müesseselere bakmalarını istemektedir (s. 45).

Üçüncü alt başlık “Ferdîyetin Usulü: Vakıf-Tesis” tir. “Ferdî teşebbüs” ve “ferdî hizmet” gibi kavramların karşılığının eski medenî kanunda “vakıf”, yenisinde ise “tesis” olduğunu vurgulayan Ergin bu yönüyle vakıfların dinî ve uhrevî bir müessese değil dünyevî ve beledî bir teşekkül olduğunu iddia etmektedir (s. 46). Ergin; vakıfların yapılış gayesinin, ahiret ve sevap için mi, insanların kendi mallarını müsadereeden kurtarmak için mi yoksa kendilerinden sonra gelecek olan soylarına bir geçim kaynağı temin etmek için mi olduğu şeklindeki tartışmaların gereksiz olduğunu düşünmektedir (s. 46). Vakfın tanımı, yapısı, özellikleri ve vakfın şartlarının değiştirilemez oluşunun yararlı mı yoksa zararlı mı olduğu gibi hususlar üzerinde durarak (s. 46-54) Cumhuriyet devrindeki vakıfların tarihî gelişimi hakkında da bazı bilgiler vermektedir (s. 55-56).

Dördüncü alt başlık “Vakıfların Hükümetleştirilmesi: Nezaret Teşkilâtı” dır. Vakıfların ferdî teşebbüs olmaktan çıkarılıp hükümete devredilmesi üzerinde duran Ergin, 1836 yılında gerçekleşen bu olayın Batı tarzında belediye teşkilâtı oluşturulması yönünde atılan bir adım olduğunu ve bu vakfının paralelinde evkâf nezaretinin devam ettirildiğini dile getirmektedir. Bu halin 1908 yılına kadar sürdüğünü ve evkâf işlerinin ıslah ve yenileşme çalışmalarına konu olduğunu belirtmekte ve bu doğrultuda Evkafa yirmi sene hizmet eden İsmail Sıtkı Bey’in vakıfların ıslahı ile ilgili fikirlerini takdir ederek alıntılanmaktadır (s. 60). Evkâf nezaretine getirilen nâzırların isimlerini zikrederek, önemli gördüklerinin fikirlerini kısaca özetlemektedir (s. 60-62). İttihat ve Terakki’nin evkafın ıslahı ile ilgili teşebbüslerinde Ziya Gökalp’in etkisinden, 1332 yılında yapılan kongreden ve bu kongrede verilen kararlardan bahsetmektedir (s. 67). Vakıfların idarî yönden belediyeye mi yoksa hükümete mi devredilmesinin daha münasip olacağı yönündeki tartışmalarda Ziya Gökalp’in yerini ve fikirlerini incelemektedir (s. 72).

Beşinci ve son alt başlık “Şehirlerin İdare Tarzı: Ferdî Hakimiyet” tir. Tanzimat’tan önce şehirlerin idaresinin ferdîyet üzerine kurulmuş olduğunu vurgulayan Ergin “kadı” denilen memurun, şehrin mülkî, beledî ve adlî işlerinde münferit bir hakim olduğunu (s. 77) belirttikten sonra kadıların görevleri ve kadılık müessesesinin tarihî gelişimine değinmektedir. Ergin daha sonra Osmanlı kadılık müessesesini İspanya, Almanya, İngiltere ile mukayese edip karşılaştırmalı tarih yaklaşımını ortaya koymaktadır (s. 79-83).

2. Bölüm: Türkiye’de Azınlıkların İdare Tarzı: Patrikhaneler İmtiyazı (Communaute)

Fransızca *commune* kelimesinin Türkçeye *nahiye* olarak çevrilmesini hatalı bulan Ergin ikinci bölüme *commune* kelimesinin Batı’daki anlamıyla bizdeki kullanımı arasındaki farklılıklara dikkat çekerek başlamaktadır. Tanzimat’a kadar Türkiye’de hem komün (communaute [belediye teşkilatı]), hem de ferdîyet sisteminin geçerli olduğunu belirtmektedir (s. 84). Ergin “komün” kavramının

Batı'daki tarihî gelişimini ortaya koymak suretiyle, Türk belediyeçiliğinin kıymetinin daha iyi anlaşılacağını mukayeselerle izah etmektedir (s. 85-88.) Türkiye'de azlıkların [azınlıkların] kendi aralarında komün, hükümet bakımından da *cite* hayatı yaşadıklarını iddia ederek Yunanlıların uyguladığı *cite* [şehir] hukukuyla Osmanlı'nın azlıklara uyguladığı şehir hukukunu mukayese eden Ergin, azlıkların Osmanlılarca nasıl idare edildiğini Hammer ve Engelhard'tan yaptığı alıntılarla ortaya koymaktadır (s. 93-94). Bu idare biçiminin sonraları nedenli bir kaba dönüşüğünü de belirten yazar, Patrikin Fatih Sultan Mehmet tarafından nasıl karşılandığını ve Patrikhanenin yönetim biçimini izah ederek Fatih'in azlıklara karşı uyguladığı siyasetin hatalı olduğunu iddia etmektedir (s. 101). Ergin, Yavuz Sultan Selim'in Fatih'in bu hatasını anladığını ve azlıklara karşı cebir uygulamak istediğini ve fakat devrin şeyhülislamı Zembilli Ali Efendi tarafından engellendiğini ve devam edegelen bu hatanın Cumhuriyet döneminde düzeltildiğini savunmaktadır (s. 102).

3. Bölüm: Şehircilikte Cemiyet Sistemi (Municipalite ve Commune)

Osman Nuri Bey, üçüncü bölümü beş alt başlıkta incelemekte ve cemiyetleşmenin kurumsal bazda analizini yapmaktadır.

Birinci başlık "Mahallelerin İdare Tarzı: Ferdiyetten Cemiyete İlk Geçiş"tir. Cemiyete geçiş sürecinde önemli bir basamak teşkil eden mahallelerden, onların idare tarzından ve imamın ve caminin bu süreçte üstlendiği fonksiyonlardan bahseden Ergin, halk evlerinin de cami ve kahvenin paralelinde kurulduğunu ifade etmektedir (s. 105). Mahallenin yöneticisi olan imamın, camiye hükümetin emir ve yasaklarını bildirmek için kullandığını dile getiren (s. 108) Ergin, yatsı namazını günün sonundaki toplantı olarak tanımlamaktadır. Hutbelerin işlevinin ahlâkî ve içtimâî olduğu kadar dünyevî bir amaç taşıdığını da iddia etmektedir (s. 108). Camilerde bir araya gelen cemaatin, toplanış amacının dinden ziyade dünyaya ait olduğunu vurgulamaktadır (s. 112). Cuma namazının şartlarının dinî değil dünyevî olduğu yönünde de deliller getiren müellif, şehrin tarifini yaparak konuya devam etmektedir (s. 116). Dinin koyduğu ibadet şartlarını bugünkü hükümetlerin uygulamalarıyla mukayese ederek (s. 116) hutbe ve ezanın Türkçe okunmasının Cumhuriyet rejiminin doğru bir uygulaması olduğunu ifade eden yazar bu görüşlerine mahallenin ve imamların idarî hizmetlerini anlatarak devam etmektedir (s. 120).

İkinci başlık "Türkiye'de Garp Tarzında Belediye Teşkilatı"dır. Kırım Savaşı esnasında müttefik sıfatıyla İstanbul'a gelen İngiliz, Fransız ve İtalyan asker ve zabıtlarının birtakım uygulamalarının Batılı tarzda belediye teşkilatının oluşturulmasına önyak olduğunu belirten yazar bazı Batılı seyyahların İstanbul hakkındaki kanaatlerini zikrederek şehrin kaldırım, binek araç, otel ve lokanta hizmetlerinin olmayışından yakındıklarını dile getirir (s. 122). Bu hizmetlerin

yerine getirilmesi için *komisyon munisipal* [intizamı şehir komisyonu] ve bu komisyonla eşzamanlı olarak İstanbul'da bir de şehremaneti kurulduğunu, fakat ikisinin de işlevsel olamadığını belirtmiştir (s. 124). Bu iki kurumun ardından Numune Dairesi kurulmuş ve yazarın kanaatine göre “ecnebilere hoş görünmek için” Fransız usulü belediyeçilik uygulamaları başlamıştır (s. 125). Bu uygulamanın keyfiyetine dair ilgili mazbatadan sık sık alıntılar yaparak ilk belediye müdürü Kâmil Bey'in hizmetlerini zikretmektedir (s. 126). İstanbul belediyesinin kurulma aşamasını kısaca özetleyen müellif diğer Türkiye şehirlerini de ele alıp 1876 yılından öncesini Doğu tarzı, bu tarihten öncesini de Batı tarzı belediyeçilik olarak nitelendirmekte ve ikisinin tarihî süreçlerini birkaç sayfada özetlemektedir (s. 127-133). Daha sonra Belediye Kanunu'nun ilan edildiği 1930 yılından itibaren Ankara'daki belediyeçilik usulünü, İstanbul ve diğer belediye teşkilatlarıyla mukayese ederek ortaya koymaktadır (s. 133-134). Yeni kanunun Fransız belediyeçiliğinden farklı yönlerini izah edip belediyelerin idarî yapısını, belediye seçimlerini, belediye encümenlerinin ve belediye başkanlarının seçilmelerine dair gerekli bilgileri aktarır (s. 137-139). 1930'da ilan edilen Belediye Kanunu ile vakıfların yerini belediye ve özel idarelerin devraldığını, lakin İstanbul'da bazı kayıt ve şartlarla bu iki kurumun birleştirildiğini ifade etmiş ve İstanbul'un yapılanmasının diğer belediyelerden farklı olduğunu ortaya koymuştur (s. 145).

Üçüncü başlık “Türkiye’de Nahiye Teşkilâtı”dır. *Nahiye* tabirinin bizde yanlış olarak Batı'daki *commune* sözcüğü karşılığı kullanıldığını daha önceki bölümde zikreden müellif, Nahiye İdaresi Kanunnamesi'nden alıntılar yaparak nahiye hakkında birkaç sayfalık malumat vermektedir (s. 149-150).

Dördüncü başlık “Türkiye’de Köy İdaresi”dir. 18 Mart 1924 yılında çıkarılan Köy Kanunundan hareketle köyün tarifini yapan yazar, köylerin idarî yapılanmasını kısaca izah etmektedir (s. 150-151).

Beşinci başlık “Belediyeler, Köyler ve Hususî İdareler Birliği”dir. 3 Nisan 1930 tarihli Belediye Kanununun kendisinden evvelki kanunlarda görülmeyen yanını ifade eden müellif, bu üç kurumun gerektiği takdirde birleşebilme ve beraber hareket etme yetkisini kullanabileceğini, bu takdirde de hükümetin mali yönden yükünün azalacağını ifade ederek konferansını sonuçlandırmaktadır.

Sonuç Yerine

Osmanlı insanının zihin dünyasını ve dolaştığı manevî iklimi anlamamızda büyük emek sarf eden Ergin, Cumhuriyet döneminin ilk şehir tarihçisidir. Şehir tarihi yazıcılığının ilk örneği olan *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişâfı* adlı kitabı ise, yazarın içinde bulunduğu dönemin sıcaklığını hissettiren ve bu yönüyle de birçok “paradoksal tespitler” içeren bir yapıttır. Şehircilik alanında ya-

pılan ve yukarıda zikredilen bütün faaliyetleri “iyi bir sosyologumuz olsaydı, şimdiye kadar bu müesseselerin dinden ziyade dünyaya ait olduğunu ortaya koymuş olurduk” (s. 18) şeklinde hayıflanarak Ergin’in tüm çabası, tarihî önem arz eden birçok kurumu “güncelleştirmeye çalışmak” yönündedir. Böyle bir sosyologa sahip olmadığımızı düşündüğünden olsa gerek, tüm mesaisini bu yönde harcamış olduğu söylenebilir.

Fakat eserlerinde karşılaşılan birçok yorum, döneminin sıcak atmosferini ve baskın ideolojik kabullerini yansıtmaktadır. Kurumları güncelleştirirken takip ettiği metot ise ne yazık ki indirgemecilikten öteye gidememektedir. Tekkeleri konservatuar ve dans salonlarına (s. 11), okçuların evlerinde bulunan “Ya Hak” levhasını spor kulübü amblemine (s. 18), vakıfları belediyeye (s. 142), vakfiyeleri belediye kanununa (s. 55), hutbeleri konferansa (s. 106), cuma namazını toplantıya (s. 114) benzetmek bunun en açık göstergelerinden biri olsa gerek. Toplumsal yapılanmada büyük önem arz eden vakıf, cami ve tekkelerin asıl amaçlarının dünyaya yönelik olduğu hususuna da sürekli vurgu yapan Ergin, yeri geldiğinde konuyla ilgili kitaplara atıf yaparak okuyucuyu ilgili kaynaklara yönlendirmektedir. Sanayi toplumundaki insanların hayatlarının düzenlenmesinde mesai saati ile namaz vakitlerinin amacını bir gören Ergin, bu durumun bugüne kadar anlaşılamamış olmasını ilmin terakki etmemesine bağlamaktadır (s. 105-107). Bu da yazarın, dönemin en yaygın ideolojisi olan pozitivizmden açıkça etkilendiğini gösteren bir örnektir. Öte yandan Osmanlı’da teşekkül eden kurumları Batı ile senkronik olarak incelemesi ise, tarihçilik açısından kendinden emin bir tavrın göstergesidir. Şehircilik tarihi alanında hâlâ önemini koruyan eserleri ile başvuru özelliğini koruyan Osman Nuri Ergin bu konuda çalışma yapacak olanların ilk durağı olma vasfını yitirmemiş ve bundan sonra da yitirmeyecek gibi görünmektedir.

Osman Nuri Ergin’in Makaleleri Bibliyografyası¹⁸

“Allah’ın Kulu ve Resulü Muhammed (Yeni Eserler)”, *Yeni Sebilürreşad*, 1950, c. IV, sy. 89, s. 217-218.

“Amelî Hayat Mektepleri”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1931, c. VII, sy. 80, ilave.

“Artık Sükût Etmeyeceğiz”, *Sebilürreşad*, 1329, c. X, sy. 243, s. 147-148.

“Artık Yetişir (Manzum)”, *Sırat-ı Müstakim*, 1327, c. VII, sy. 175, s. 300-301.

“Artık Yetişir (Manzum)”, *Sırat-ı Müstakim*, 1327, c. VII, sy. 177, s. 329-330.

¹⁸ Osman Nuri Ergin’in *İstanbul Şehremaneti Mecmuası* ve *İstanbul Belediye Mecmuası*’ndaki yazılarının bir bibliyografyasını hazırlamam için beni teşvik eden muhterem hocam İsmail Kara’ya müteşekkirim. Bu bibliyografyanın hazırlanmasında, Süheyl Ünver’in çalışmasında yayınlanan Orhan Durusoy’un bibliyografyasından da istifade edilmiştir. Bkz. Ünver, “Osman Ergin, Çalışma Hayatı ve Eserleri: 1883-1961”, *TTK Belleten*, XXVI-101, s. 175-176.

- “Asırlar Boyunca İmparatorluğu İdare Eden Bâb-ı Âli”, *Tarih Dünyası Dergisi*, 1950, c. I, sy. 9, s. 386-390.
- “Bahailerin İçyüzü”, *Yeni Sebilürreşad*, 1955, c. IX, sy. 203, s. 40-42.
- “Bahailerin İçyüzü (Sapık Fırkalar -1)”, *Yeni Sebilürreşad*, 1955, c. IX, sy. 204, s. 52-54.
- “Bahailerin İçyüzü (Sapık Fırkalar -2)”, *Yeni Sebilürreşad*, 1955, c. IX, sy. 205, s. 75-78.
- “Bahailerin İçyüzü (Sapık Fırkalar -3)”, *Yeni Sebilürreşad*, 1955, c. IX, sy. 206, s. 89-91.
- “Bahailerin İçyüzü (Sapık Fırkalar -4)”, *Yeni Sebilürreşad*, 1955, c. IX, sy. 207, s. 104-106.
- “Bahailerin İçyüzü (Sapık Fırkalar -5)”, *Yeni Sebilürreşad*, 1955, c. IX, sy. 208, s. 117-119.
- “Belediyeçilik”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1936, c. VIII, sy. 137-138, s. 129-150.
- “Belediyeler kongresi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1925, c. I, sy. 8, s. 193.
- “Belediye Tembih ve Yasaklarının Şekilleri”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1932, c. VIII, sy. 90, s. 199-206.
- “Belediye Tembih ve Yasaklarının Şekilleri”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1932, c. VIII, sy. 91, s. 265-270.
- “Belediye teşkilatı karşısında iki lüzumsuz müessese (evkâf)”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1929, c. V, sy. 59, s. 65-70.
- “Beynelmîlel Şehirler Birliği’nin IV. Belediye Kongresi: Sevil Belediye Kongresi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1929, c. V, sy. 61, s. 17-24. “Sevil Kongresi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1929, c. VI, sy. 62, s. 64.
- “Beynelmîlel Şehirler Birliği’nin IV. Belediye Kongresi: Sevil Belediye Kongresi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1930, c. VI, sy. 69, s. 333-338.
- “Beynelmîlel Şehirler Birliği’nin IV. Belediye Kongresi: Sevil Belediye Kongresi”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1930, c. VII, sy. 74, s. 57-67.
- “Beynelmîlel Şehirler Birliği’nin IV. Belediye Kongresi: Sevil Belediye Kongresi”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1930, c. VII, sy. 75, s. 121-128.
- “Beynelmîlel Şehirler Birliği’nin IV. Belediye Kongresi: Sevil Belediye Kongresi”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1931, c. VII, sy. 77, s. 193-201.
- “Beynelmîlel Şehirler Birliği’nin IV. Belediye Kongresi: Sevil Belediye Kongresi”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1931, c. VII, sy. 79, s. 296-300.
- “Beynelmîlel Şehirler Birliği’nin IV. Belediye Kongresi: Sevil Belediye Kongresi”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1932, c. VIII, sy. 89, s. 149-163.
- “Beynelmîlel Şehirler Birliği’nin IV. Belediye Kongresi: Sevil Belediye Kongresi”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1932, c. VIII, sy. 92, s. 308-313.
- “Beynelmîlel Şehirler Birliği’nin IV. Belediye Kongresi: Sevil Belediye Kongresi”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1932, c. VIII, sy. 95, s. 476-482.
- “Bir Efsanenin İçyüzü Cibali - Cebe Ali”, *Tarih Dünyası Dergisi*, 1950, Fatih Özel Sayısı, s. 19-21.
- “Bir ızah”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1926, c. II, sy. 21, s. 309.
- “Bir mülâhaza: Türkiye belediyeleri niçin ilmî istatistik cetvelleri tertip edemiyorlar?”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1926, c. II, sy. 22, s. 386.
- “Bizans Saraylarından Kalma Mozaikler”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1935, c. VIII, sy. 127-128, s. 375-377.
- “Boğaziçi ve Şirket-i Hayriye”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1926, c. II, sy. 23, s. 466.

- “Cumhuriyet ve İstanbul Mahalli İdaresi”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1933, sy. 109-110.
- “Dr. Rifat Osman Bey”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1930, c. VI, sy. 71-72, s. 416.
- “Dünkü ve Bugünkü İstanbul - I”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1933, c. VII, sy. 112-113, s. 237-247.
- “Dünkü ve Bugünkü İstanbul - II”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1934, c. VII, sy. 115-116-117, s. 353-375. (Mütercim: Kemal Ragıp müstear ismini kullanmıştır.)
- “Garp Belediyelerinin Muhtelif Şekilleri”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1932, c. VIII, sy. 97, s. 550-565.
- “Geçmiş Zamanlarda Hükümet ve Belediye, Kadın Kıyafetleri ile Nasıl Meşgul Olurdu”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1934, c. VII, sy. 123-124, s. 158-163.
- “Haliç'te köprüler”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1928, c. V, sy. 51, s. 166-168.
- “İhtisap ağası Hüseyin Bey”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1927, c. IV, sy. 39, s. 134.
- “İlk gazete”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1928, c. IV, sy. 41, s. 276-280.
- “İstanbul beldesinin yedi senelik icrâât ve i'mârâtı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1928, c. IV, sy. 45, s. 517.
- “İstanbul Belediyesi ile Şubelerinin ve Nahiyelerinin Hudutları”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1930, c. VII, sy. 76, s. 151-166.
- “İstanbul'da Belediye Şubeleri ile Kaza ve Nahiye Teşkilatı”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1930, c. VII, sy. 76, s. 149-151.
- “İstanbul'da bir krematoryum tesisi hakkında mütalaa”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1927, c. III, sy. 33, s. 517.
- “İstanbul'da İlk Belediye Hastanesi”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1934, c. VII, sy. 121-122, s. 71-75.
- “İstanbul'da kadastro tatbikatı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1925, c. I, sy. 11, s. 322-337.
- “İstanbul'daki anonim şirketler karşısında şehrin hakkı ve vazifesi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1926, c. III, sy. 27, s. 129-132.
- “İstanbul'da mahalle mıntıka ve daire taksimatı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1928, c. IV, sy. 43, s. 404-415.
- “İstanbul'da mahalle mıntıka ve daire taksimatı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1928, c. IV, sy. 45, s. 559-573.
- “İstanbul'da mahalle mıntıka ve daire taksimatı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1928, c. IV, sy. 48, s. 750-760.
- “İstanbul'da vesâit-i nakliye şirket ve idareleri tarifeleri ve taşıdıkları yolcu adedi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1925, c. I, sy. 10, s. 273-296.
- “İstanbul itfaiyesi tarihçesi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1928, c. V, sy. 51, s. 140-165.
- “İstanbul'un bir senelik et sarfiyatı ve Karaağaç mezbahası”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1924, c. I, sy. 3, s. 65.
- “İstanbul'un Eski Adları”, *Tarih Dünyası Dergisi*, 1950, c. I, sy. 7, s. 292-296 ve 304.
- “İstanbul'un Fethinden Sonra Şehir Nasıl İmar ve İskan Edildi?”, *Resimli Tarih Mecmuası*, c. IV, s. 2352.

- “İstanbul’un iâşesi: ekmek işleri”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1924, c. I, sy. 1, s. 4.
- “İstanbul’un iâşesi: ekmek işleri”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1926, c. II, sy. 21, s. 311.
- “İstanbul’un mahrûkâtı”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1924, c. I, sy. 3, s. 33.
- “İstanbul’un nüfusu”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1925, c. I, sy. 6, s. 130-137.
- “İstanbul’un nüfusu”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1925, c. I, sy. 7, s. 161-171.
- “İstanbul’un nüfusu”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1925, c. I, sy. 9, s. 225.
- “İstanbul Vali ve Şehreminleri”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1933, c. VII, sy. 109-110, s. 116-118.
- “Kadılarla Evkafın Belediye ile Münasebetleri”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1932, c. IX, sy. 98, s. 598-604.
- “Mekatib-i İbtidaiye Muallimlerinin İnzar-ı Hamiyetine”, *Sebilürreşad*, 1335, c. 16, sy. 393, s. 41-42.
- “Merkezi istatistik müdür-i umûmisi Mösyö Kamil Jakar ve terceme-i hâli”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1927, c. III, sy. 34, s. 598.
- “Numerotaj hakkında rapor”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1927, c. III, sy. 36.
- “On senelik vefeyât istatistiği”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1926, c. III, sy. 27, s. 179.
- “Sevil Kongresi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1929, c. VI, sy. 63-64, s. 149.
- “Sevil Kongresi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1930, c. VI, sy. 67, s. 255-266.
- “Sevil Kongresi”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1930, c. VI, sy. 71-72, s. 433.
- “Seyyah-ı Şehîr Abdürreşid İbrahim Efendi’ye Açık Mektup”, *Sırat-ı Müstakim*, 1327, c. VII, sy. 168, s. 186.
- “Sokak levhalarıyla bina numaraları hakkında rapor”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1927, c. III, sy. 35, s. 676.
- “Şehremaneti ve Şehreminleri”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1930, c. VI, sy. 71-72, s. 387.
- “Şehremini Server Paşa”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1928, c. IV, sy. 40, s. 197-205.
- “Şehreminleri”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1925, c. I, sy. 5, s. 113-122.
- “(TİB) ile (TEB) ve (Yılan amblemi) ile (YILAN) totemi arasında münasebet var mıdır?”, *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, 1935, c. I, sy. 1, s. 63-71.
- “Türkiye belediyeleri”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1930, c. VI, sy. 68, s. 289-306.
- “Türkiye’de Dikilen İlk Heykel”, *Tarih Dünyası Dergisi*, 1950, c. I, sy. 14, s. 586-590.
- “Türkiye’de evlenme işleri”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1926, c. III, sy. 25, s. 630-634.
- “Türkiye’de nüfus işleri”, *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 1926, c. III, sy. 28, s. 225-227.
- “Yabancı Gözü ile İstanbul”, (Mütercim: Kemal Ragıp müstear ismini kullanmıştır), *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1935, c. VIII, sy. 127-128, s. 359-366.
- “Yabancı Gözü ile İstanbul”, (Mütercim: Kemal Ragıp müstear ismini kullanmıştır), *İstanbul Belediye Mecmuası*, 1936, c. VIII, sy. 137-138, s. 120-128.

Osman Nuri Ergin: The First Urban Historian of Republican Turkey

Abdullah Taha İMAMOĞLU

Abstract

Osman Nuri Ergin (1892-1961), is recognized as the first urban historian of the Turkish Republican Era. His *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı* (Historical Development of Town Planning in Turkey) is the first work in the field of urban historiography. Ergin is an encyclopedist scholar and his studies are about municipal employment, urbanization, improvement, history of education, history of associations and İstanbul. In this article I present information about Ergin's biography and his scientific personality. His published and unpublished studies on urban history are reviewed chronologically. Ergin's sources were his personal knowledge and experiments, private documents, legal codes and correspondences. The main focus of this monumental work on pious foundations, mosques and dervish convents was on town planning activities. Ergin's argument was that the motive of the people who made these buildings was not religious but worldly. Ergin used in his history a method of civilizational comparison, comparing Ottoman and European associations synchronically. Ergin's studies are primary sources on urban history in Turkey.

Keywords: Urban history, municipal government, institutions, pious foundations.

Osman Nuri Ergin: Cumhuriyet Döneminin İlk Şehir Tarihçisi

Abdullah Taha İMAMOĞLU

Özet

Osman Nuri Ergin (1892-1961), Türkiye Cumhuriyeti döneminin ilk şehir tarihçisi olarak tanınmaktadır. Şehir tarihçiliği alanındaki ilk çalışması ise *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı* adlı eseridir. Ergin'in çalışmaları belediyecilik, şehirleşme, imar, eğitim tarihi, idare ve kurumlar tarihi ve İstanbul üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışma alanının genişliği ansiklopedist bir ilim adamı olduğunu göstermektedir. Bu makalede Ergin'in biyografisi ve ilmî şahsiyeti hakkında bilgi verilecek daha sonrada şehir tarihi alanında ortaya koyduğu çalışmalar (yayımlanan ve yayımlanmayanlar dahil) kronolojik olarak zikredilecek özellikle şehir tarihçiliği alanında yazdığı *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı* adlı eser merkez alınarak bu eserin özeti ve değerlendirmesi yapılacaktır. Ergin'in kaynakları şahsî tecrübeler, hususî bilgi ve belgeler, kanunî düzenleme ve

yazışmalardır. Bu muazzam eserin ana teması dinî vakıf, cami ve tekkelerin şehir planlama faaliyetlerinin bir ürünü olduğu yönündedir. Bütün bu tarihi eserler şahıslar tarafından yapılmıştır ve Ergin bu faaliyetlerin amacının dinî değil dünyevî olduğunu söylemektedir. Ergin bu eserinde Osmanlı kurumlarıyla Avrupa kurumlarını eş-zamanlı medeniyet mukayesesi yaparak inceleyen bir tarih metodolojisi takip etmiştir. Ergin'in çalışmaları Türkiye'de şehir tarihi alanındaki ilk kaynaklardan birisidir.

Anahtar kelimeler: Şehir tarihi, belediye hizmetleri, kurumlar, dinî vakıflar.